

ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 15^{ΗΣ} ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1987

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΠΟΝΗ

ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ 150 ΧΡΟΝΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ
ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΑΘΗΝΩΝ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

I

1. Με μεγάλην χαράν και ιδιαίτεράν συγκίνησιν εορτάζει και ή 'Ακαδημία 'Αθηνών την επέτειον τής συμπληρώσεως εκατὸν πενήντα ἐτῶν ἀπὸ τὴν ἡμέραν τής ιδρύσεως τοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν, τοῦ ἐνδόξου αὐτοῦ 'Ιδρύματος τής Πατρίδος μας, τοῦ ὁποίου ή φωτεινή πορεία ήτο πάντοτε ταυτόσημος πρὸς τὴν πορείαν και τὰ δράματα τοῦ 'Εθνους.

2. 'Η 3η Μαΐου 1837, ἡμέρα τῶν ἐγκαινίων τοῦ Πανεπιστημίου, εἰς τὴν ἱστορικὴν πλέον οἰκίαν τοῦ Κλεάνθους, ήτο ὑψίστης σημασίας διὰ τὸ 'Εθος. Διότι ἀπετέλεσεν ή ἡμέρα ἐκείνη τὴν συνισταμένην τής πραγματώσεως ὄλων τῶν ὑπερόχων προσπαθειῶν τῶν ἀπανταχοῦ Διδασκάλων τοῦ Γένους, διὰ τῶν ὁποίων διετηρήθη ἀνθηρὰ ή ἑλληνικὴ παιδεία με πολικὸν ἀστέρα τὴν σταθερὰν ἐλπίδα, ὅτι θὰ ἔλθῃ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου και θὰ ἀναπνεύσῃ ή ἄκαμπος τοῦ Γένους ψυχὴ τὴν αὔραν τοῦ ἐλευθέρου λόγου ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ πρώτου πνευματικοῦ 'Ιδρύματος τής ἐλευθέρως πλέον Πατρίδος.

3. Εἶναι γνωσταί αἱ σκέψεις και αἱ προσπάθειαι διὰ τὴν 'Ανωτάτην Παιδείαν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος, ὅταν ἀκόμη ήσαν νωπὰ τὰ δάκρυα και οἱ πόνοι πὸ συντρόφευαν τὰ κατορθώματα τῶν ἡρώων. Καὶ εἶναι ὀρθὴ ή ἐκδοχή, ὅτι ή ἰδέα τής

ιδρύσεως Πανεπιστημίου «ἀνήκει μόνον εἰς τὸ Ἔθνος, τὸ ὁποῖον; διὰ τῶν πνευματικῶν του ἐκδηλώσεων, καὶ διὰ τῆς πνευματικῆς του προπαρασκευῆς, ἐπέβαλε τὴν ἴδρυσιν ταύτην, ὡς πραγματικὴν ἀνάγκην τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀνάγκην πραγματικὴν ἅμα καὶ ἐθνικὴν»¹. Βασικῆς ὁμῶς σημασίας ἦτο ἡ ἀπόφασις τοῦ Ὅθωνος· καὶ δὲν ἦτο ἄσχετος μὲ τὴν σταθερὰν θέσιν τοῦ ἐκ τῆς Ἀντιβασιλείας νομομαθοῦς *Mauger*, τοῦ ὁποίου ἡ δυναμικὴ σκέψις καὶ αἱ πράξεις του ἀπέρρεαν ἐκ μιᾶς συνθέσεως γερμανικῆς καὶ γαλλικῆς παιδείας, μὲ κυριαρχοῦσαν ἐπικάλυψιν τὸν ἄκρατον αὐτοῦ φιλελληνισμόν, διάχυτον ἄλλως τε τότε ὄχι μόνον εἰς τὴν Εὐρώπην ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Ἡ ἰδέα δὲ τῆς ιδρύσεως Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημίας ἦτο κυριαρχοῦσα εἰς τὸν *Mauger*, καὶ εἶχε μάλιστα ὁ ἴδιος ἔτοιμα τὰ σχέδια τῶν διαταγμάτων, τὰ ὁποῖα ὁμῶς δὲν παρέδωσε, κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὸν *Argmansperg*, διὰ νὰ μὴν οἰκειοποιηθῇ αὐτὰ ὁ ἄσπονδος αὐτὸς ἀντίπαλός του.

Εἶναι ὁμῶς πολὺ πιθανὸν ἂν μὴ βέβαιον, ὅτι τὸ περιεχόμενον τῶν νομοθετημάτων ἦτο γνωστὸν τόσον εἰς τὸν δολοπλόκον *Argmansperg* ὅσον καὶ εἰς τὸν *Κων/νον Σχινᾶν*, μὲ τὸν ὁποῖον ἄλλως τε συνειργάζετο ἀποδοτικὰ ὁ *Mauger*, ὥστε νὰ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὀρθὴ ἡ κρίσις, ὅτι τὰ ἰδρυτικὰ τοῦ Πανεπιστημίου Διατάγματα ἀναμφιβόλως ἐστηρίζοντο εἰς τὰς σκέψεις ἐκεῖνου. Ἀλλ' ἀνεξαρτήτως τοῦ ζητήματος ποῖος ἦτο ὁ ἐμπνευστὴς τῆς ἰδρυτικῆς πράξεως τοῦ Πανεπιστημίου, ὁ σκοπὸς πάντως ἐπετεύχθη.

4. Ἡ βασικὴ ἐξ ἄλλου ἰδέα ὡς πρὸς τὸν τότε προσανατολισμὸν τοῦ Ἔθνους ἐκδηλοῦται καὶ κατὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ Πανεπιστημίου, εἰς τὸν σύντομον λόγον τοῦ πρώτου Πρυτάνεως, τοῦ *Σχινᾶ*, ὅπου τονίζεται: «Τὸ Ἑλληνικὸν πανδιδακτήριον, Βασιλεῦ, καθιδρυμένον εἰς τὰς ἐκ νέου ἀνεγερθεῖσας περικλεεῖς Ἀθήνας καὶ κείμενον μεταξὺ τῆς Ἑσπέρας καὶ τῆς Ἑω, εἶναι προωρισμένον νὰ λαμβάνῃ, ἀφ' ἑνὸς μέρους τὰ σπέρματα τῆς σοφίας, καὶ ἀφοῦ τὰ ἀναπτύξῃ ἐν ἑαυτῷ ἰδίαν τινὰ καὶ γόνιμον ἀνάπτυξιν, νὰ τὰ μεταδίδῃ εἰς τὴν γείτονα Ἑω νεαρὰ καὶ καρποφόρα»². Καὶ προσθέτει ὁ ἴδιος εἰς τὸν λόγον του τοῦ ἐπομένου ἔτους περὶ τῶν πεπραγμένων τῆς Πρυτανείας τοῦ προηγουμένου: Τὸ Πανεπιστήμιον ἔχει ὡς σκοπὸν τὴν παροχὴν παιδείας ὄχι μόνον εἰς τοῦ ἐλευθέρους Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ εἰς «τοὺς ἐξωθεν ἐρχομένους καὶ μέλλοντας νὰ μετέλθωσι βιωτικὸν ἐπάγγελμα ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ Βασιλείου»³. Διαυγέστατον τὸ νόημα τῶν φράσεων. Ἦλθε ἡ ὥρα νὰ γίνῃ τὸ

1. Μ. Στασινόπουλος, *Τὰ πρῶτα βήματα τῆς ἀνωτάτης παιδείας μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν* (Ἀθήναι 1971), σ. 30.

2. Ἰδ. τὸ Λογίδριον τοῦ *Σχινᾶ* εἰς Κ. Θ. Δημαρᾶ: «Ἐν Ἀθήναις τῇ 3 Μαΐου 1837», *Μελέτη ἱστορικὴ καὶ φιλολογικὴ, 1-Σειρὰ ἱστορίας τοῦ Πανεπιστημίου* (1887) σ. 34.

3. Ἰδ. *Δημαρᾶν* ἐνθ' ἄνωτ. σ. 39.

Πανεπιστήμιον τὸ φανερὸ πλέον σχολειὸν καὶ γιὰ τὸν ἑλληνισμὸν πού εἶναι ἀκόμη ἀλύτρωτος.

5. Ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ κύκλου ἰδεῶν καὶ ψυχολογικοῦ κλίματος ἤρχισεν ἡ λειτουργία τοῦ Πανεπιστημίου. Καὶ ἡ πρώτη πεντηκονταετία αὐτοῦ θὰ ἔπρεπε νὰ χαρακτηρισθῇ «ἠρωικὴ». Διότι κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν, καὶ παραλλήλως πρὸς τοὺς μεγάλους κόπους ἀνασυγκροτήσεως τοῦ Ἔθνους ἀπὸ τοὺς καπνοὺς ἀκόμη τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος, ἐπραγματοποιήθη ἡ ἀποπεράτωσις τοῦ παρακειμένου ἐπιβλητικοῦ καὶ νεοκλασσικοῦ ρυθμοῦ κτιρίου, ἡ ὀφειλομένη, ὄχι μόνον εἰς τὴν λαμπρὰν προσπάθειαν τῆς τότε συσταθείσης διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν Ἐπιτροπῆς καὶ τὰς σημαντικὰς δωρεὰς ἐκ μέρους «τῶν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης παρεπιδημούντων Ἑλλήνων», πρὸς τοὺς ὁποίους κυρίως ἀπηυθύνθη ἡ Ἐπιτροπὴ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν συγκινητικὴν συμμετοχὴν ὀλοκλήρου τοῦ ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Καὶ ἐξηκολούθησεν ἡ ἀγορὰ καὶ ἡ ἀνέγερσις νέων κτιρίων, κυρίως διὰ τὴν στέγασιν τῶν Σχολῶν τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ τὴν δημιουργίαν τῶν ἀναγκαίων ἐργαστηρίων.

Ἡ μεγάλη δὲ αὐτὴ προσπάθεια ἦτο παράλληλος πρὸς ἐκείνην ἡ ὁποία ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ βασικοῦ τοῦ Πανεπιστημίου σκοποῦ· τὴν δημιουργίαν δηλαδὴ ἀνωτάτης παιδείας ἀντιστοίχου πρὸς τὴν παρεχομένην ὑπὸ τῶν γνωστῶν τότε Πανεπιστημίων τῆς Εὐρώπης. Ἐπετεύχθη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ σκοπός, ἀφ' ἑνὸς μὲ τὰς μεταφράσεις ξένων ἀξιολόγων ἔργων, καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ τὰ συντόμως ἐμφανισθέντα ἑλληνικὰ συγγράμματα.

Εἰς τοὺς πρώτους διδάξαντας ὀφείλει τὸ Ἔθνος βαθυτάτην εὐγνωμοσύνην· διότι ἔθεσαν τὰ στερεὰς βάσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίχθη ἡ μεταγενεστέρα λαμπρὰ ἐξέλιξις τοῦ Πανεπιστημίου. Οἱ διάδοχοι δὲ αὐτῶν ὑπῆρξαν τοιαύτης πνευματικῆς δυνάμεως, ὥστε ἐδημιούργησαν ὄχι μόνον φωτεινοὺς σταθμούς, ἀλλὰ καὶ δείκτας πορείας διὰ τοὺς νεωτέρους.

6. Ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ ἀρχίζει τὴν λειτουργίαν τῆς μὲ τὴν συμμετοχὴν προσωπικοτήτων αἱ ὁποῖαι ἐκράτησαν σταθερὰν τὴν σκυτάλην τῆς παιδείας τοῦ Γένους. Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν γερμανῶν καθηγητῶν, κατ' ἀπαίτησιν τῆς Ἐπαναστάσεως τῆς 3ης Σεπτεμβρίου (1843), ἐκαλύφθη συντόμως τὸ κενὸν μὲ ἀξιολόγους νέους καθηγητὰς μεταξὺ τῶν ὁποίων, ὁ Κων/νος Ἀσώπιος, ὁ Ἀλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβῆς καὶ ὁ Στέφανος Κουμανοῦδης. Εἶχεν ὁμῶς ἀρχίσει νὰ ἀνατέλλῃ ἡ προσωπικότης τοῦ Κων/νου Παπαρρηγοπούλου. Δὲν εἶχεν ὁ Παπαρρηγόπουλος διδακτορικὸν δίπλωμα· ἐν τούτοις ἡ πρωτοπόρος Νομικὴ Σχολὴ τὸν ἐκλέγει Ὑφηγητὴν τῆς· ἀλλ' ἡ ἀπόφασις δὲν ἐγκρίνεται ὑπὸ τῆς Συγκλήτου, λόγῳ ἐλλείψεως τῶν τυπικῶν προσόντων. Ἀπευθύνεται ὁμῶς ὁ Παπαρρηγόπουλος — μὲ ὑπόδειξιν ἀσφαλῶς τοῦ Σχινᾶ — εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Μονάχου, καὶ ζητεῖ τὴν ἀπονομὴν διδακτορικοῦ διπλώματος ἀπουσία αὐτοῦ (*in absentia*)· καὶ ἀπονέμεται

τὸ δίπλωμα κατὰ τὸ ἔτος 1850. Τὸ ἐμπόδιον ἐκλείπει, καὶ κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ ἐπομένου ἔτους ἐκφωνεῖ τὸν ἐναρκτήριον λόγον του ὡς ἔκτακτος Καθηγητῆς τῆς Ἱστορίας εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν πλέον Σχολήν, ὅπου θὰ διδάξῃ, κατὰ τὴν μακρὰν καὶ λαμπρὰν σταδιοδρομίαν του, τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Τὴν Ἱστορίαν δηλαδὴ τῆς ἐνότητος τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων καὶ μέχρι σήμερον, ἀρρήκτως δὲ συνδεμένην μὲ τὴν Μεγάλην Ἰδέαν· ἰδέαν καθαρῶς ἀνθρωπιστικὴν καὶ ἱεράν· διότι ἦτο ἀκαταλύτως συνηρημένη μὲ τὴν ροδίζουσαν ἀρχὴν τῶν ἐθνικοτήτων, μὲ τὴν ἐλευθερίαν δηλαδὴ καὶ τὴν αὐτονομίαν παντὸς ἔθνους, ἐπομένως δὲ καὶ μὲ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ὑποδούλου ἀκόμη ἑλληνισμοῦ⁴. Μὲ τὴν μεγάλην συμβολὴν τοῦ Παπαρρηγοπούλου, ἐπίσης δὲ καὶ μὲ τὴν διδασκαλίαν τῶν νεωτέρων ἀξίων Καθηγητῶν, ἀποκτᾶ ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ νέαν αἴγλην.

7. Παράλληλος εἶναι καὶ ἡ πορεία τῆς Νομικῆς Σχολῆς. Διδάσκεται τὸ γαλλικὸν δίκαιον, τὸ ὁποῖον ἐπηρεάζει κυρίως τὸ δημόσιον δίκαιον, ἐκ τοῦ ἰδιωτικοῦ δὲ τὸ ἐμπορικόν, ἀφοῦ ὁ Ἑμπορικὸς Κώδιξ ἦτο μετάφρασις τοῦ Γαλλικοῦ. Τὰ ὀνόματα τοῦ Γεωργίου Ράλλη πρώτου Σχολάρχου (Κοσμήτορος) τῆς Δικαστικῆς ὡς ἐλέγετο τότε Σχολῆς, τοῦ Γ. Μαυροκορδάτου, τοῦ Ι. Πήληκα, καὶ ἔπειτα τοῦ Νικολάου Ι. Σαριπόλου καὶ Στεφάνου Στρέϊτ, συνδέονται μὲ τὴν ἐποχὴν αὐτήν. Ἡ καθιέρωσις ἐξ ἄλλου «τῶν πολιτικῶν νόμων τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων» ὡς ἰσχύοντος δικαίου, καθιστᾶ ἀντικείμενον διδασκαλίας τὸ βυζαντινορωμαϊκὸν δίκαιον καὶ κατ' ἀναγωγὴν τὸ καλούμενον δίκαιον τῶν Πανδεκτῶν. Ἡ λάμψις τῶν ὀνομάτων κυρίως τοῦ Παύλου Καλλιγᾶ καὶ τοῦ Βασιλείου Οἰκονομίδου ἐπίσης δὲ καὶ τοῦ Πέτρου Παπαρρηγοπούλου — ἀδελφοῦ τοῦ ἱστορικοῦ — ἀποτελεῖ τὴν συνισταμένην τῆς περιόδου ἐκείνης. Καὶ ὁ μὲν Καλλιγᾶς, μὲ τὴν μεγάλην του εὐαισθησίαν πρὸς τὸ Βυζάντιον, καὶ τὴν διεισδυτικὴν του σκέψιν, ἐμφανίζει μὲ πνεῦμα δημιουργικὸν πλῆρες Σύστημα Ἀστικοῦ Δικαίου· ὁ δὲ Οἰκονομίδης ἐμφανίζει πλῆρες Σύστημα Ἀστικοῦ Δικονομικοῦ Δικαίου καὶ ἀναδεικνύεται ὁ θεμελιωτῆς τοῦ σπουδαίου τούτου κλάδου τοῦ δικαίου, ἐνῶ συγχρόνως εἶναι καὶ ὁ βαθὺς ἐρευνητῆς τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου. Τὰ ἔργα του μὲ τὴν θαυμαστὴν ἀκρίβειαν τῆς διατυπώσεως, τὴν πλαστικότητα τῆς γλώσσης καὶ τὴν ἐξαιρετον θεωρητικὴν δομὴν, ἀποτελοῦν σταθερὰν βάσιν καὶ διὰ τὴν σύγχρονον θεωρίαν καὶ πρᾶξιν.

8. Ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ μὲ τὴν βαθυτάτην πίστιν εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ τὴν ἀγάπην τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς ἐπιτελεῖ μὲ νηφαλιότητα τὴν ὑψηλὴν τῆς ἀποστολῆν· ἀλλ' ὑπεν-

4. Πρβλ. Κ. Τριανταφυλλοπούλου, Ὁ ἀγὼν τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων, Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, 23 (1948), σ. 99 επ.

θυμίζει και αυτή δια τοῦ Σχολάρχου της Ἀποστολίδου (Κοσμήτορος) ὅτι: «ἡ προετοιμασθεῖσα αὕτη πνευματικὴ τράπεζα δὲν εἶναι διὰ μόνους τοὺς ἐν τῷ κράτει» ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς «ἔξωθεν ἐρχομένους», ὥστε «αἱ φωτοβόλοι ἀκτίνες» τῆς διδασκαλίας «θέλουσι διαπεράσει καὶ εἰς μακρὸν διάστημα τῶν ἀνατολικωτέρων μερῶν καὶ νὰ φωτίσωσι καὶ ἐκεῖνον τὸν πνευματικὸν ὀρίζοντα τὸν ὑπὸ τοῦ ζόφου τῆς ἀμαθείας ἐσκοτισμένον»⁵.

9. Ἡ Ἱατρικὴ ἐξ ἄλλου Σχολῆς, ἐπίσης δὲ καὶ τὸ Φυσικομαθηματικὸν Τμῆμα τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, δὲν ὕστεροῦν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν προσπάθειαν τὴν συνδεομένην καὶ μὲ τὴν αὐξανομένην ἐργαστηριακὴν ὑποδομὴν. Καὶ εἰς μὲν τὴν Ἱατρικὴν Σχολὴν τὰ ὀνόματα τῶν Ἀναστασίου Λευκία πρώτου Σχολάρχου (Κοσμήτορος), Νικολάου Κωστή, Ἰωάννου Βούρου, Ἰωάννου Ὀλυμπίου, τοῦ διακεκριμένου φιλέλληνας Treimber, καὶ τοῦ Ἀναστασίου Χρηστομάνου, εἰς δὲ τὸ Φυσικομαθηματικὸν Τμῆμα τὰ ὀνόματα τοῦ Ν. Νέγρη καὶ τοῦ Landerer, εἶναι μεταξὺ ἐκείνων τῶν Διδασκάλων, οἱ ὅποιοι ἔθεσαν τὰς στερεὰς βάσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίχθη ἡ περαιτέρω ἀνάπτυξις τῶν σπουδαίων αὐτῶν κλάδων τῆς ἐπιστήμης.

II

1. Ἐὰν ἡ πρώτη πεντηκονταετία ἦτο ἡ ἡρωικὴ ἐποχὴ τοῦ Πανεπιστημίου, ἡ δευτέρα πεντηκονταετία εἶναι ἡ χρυσεὴ ἐποχὴ αὐτοῦ, διὰ νὰ χρησιμοποιήσω, κατ' ἐπέκτασιν, χαρακτηρισμὸν τοῦ Νίκου Βέη ὡς πρὸς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν.

2. Ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ συνεχίζει τὴν ἀθόρυβον χριστιανικὴν πορείαν της, ἐξακολουθεῖ δὲ νὰ καλλιεργῇ καὶ προάγῃ τὴν ἔρευναν εἰς τοὺς τομεῖς τῆς Θεολογικῆς ἐπιστήμης, ἀναδεικνύουσα ἐπιστήμονας διεθνοῦς προβολῆς καὶ Ἱεράρχας καθολικοῦ κύρους. Ἡ παρουσία εἰς τὴν Σχολὴν τοῦ Ν. Δαμαλᾶ καὶ ἔπειτα τῶν Ζ. Ρώση, Κ. Ράλλη, Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου — ἔπειτα Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν — ὡς καὶ τῶν Α. Ἀλιβιζάτου, Κ. Δυοβουνιώτου, Ι. Μεσολωρᾶ, Β. Στεφανίδου, Χ. Ἀνδρούτσου, Γρ. Παπαμιχαήλ, Γ. Σωτηρίου, καὶ Π. Μπρατσιώτου, διὰ νὰ μνημονεύσω μερικοὺς ἐκ τῶν διακεκριμένων Καθηγητῶν, προσδίδει ἰδιαιτέραν εἰς αὐτὴν ἀκτινοβολίαν.

3. Ἡ Φιλοσοφικὴ ἐξ ἄλλου Σχολῆς προάγει ἀποφασιστικὰ τὴν ἔρευναν εἰς ὅλους τοὺς κλάδους αὐτῆς, τὸν φιλολογικόν, τὸν φιλοσοφικόν, τὸν ἱστορικόν, τὸν ἀρχαιολογικόν, καὶ τῆς γλωσσολογίας. Ἡ αἴθουσα τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ κεντρικοῦ κτιρίου γίνεται ἱστορικὴ. Ἐκεῖ διδάσκουν, παλαιότερον ὁ Κόντος, ὁ Μιστριώτης, ὁ Βάσης, ὁ Χατζιδάκις, ὁ Λάμπρος, ὁ Καρολίδης, καὶ ἔπειτα ὁ Πολίτης, ὁ

5. Ἐδ. τὸ Λογίδριον τοῦ Ἀποστολίδου εἰς Δημαρᾶν ἐνθ' ἀνωτ. σ. 118-119.

Καββαδίας, ὁ Τσουντας, ὁ Μενάρδος, ὁ Σκάσσης καὶ ὁ ἐξαιρετος ἐπίσης Βορέας, διὰ τὰ ἀναφέρω μερικὰ μόνον ὀνόματα ἐκ τῶν λαμπρῶν τότε Διδασκάλων.

4. Καὶ εἰς τὴν Νομικὴν Σχολὴν πνέει νέος ἄνεμος.

Ἡ ἐνότης τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, τὴν ὁποίαν ἐδίδαξεν ὁ Παπαρρηγόπουλος, μεταλαμπαδεύεται τώρα καὶ εἰς τὸν χῶρον τοῦ δικαίου μετὰ τὴν νέαν Ἱστορικὴν Σχολὴν τοῦ Λουδοβίκου *Mitteis*, ἡ ὁποία ἔχει ὡς σκοπὸν τὴν ἀνεύρησιν τὴν ἐπιρροὴν τὴν ὁποίαν ἤσκησαν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν Δίκαιον τὰ δίκαια τῆς Ἀνατολῆς καὶ κυρίως τὸ Ἑλληνικόν, τὸ ὁποῖον ὡς δίκαιον «δημῶδες» ἢ «λαϊκόν» διετήρησε τὴν ζωογόνον δυνάμιν του καὶ μετὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν κατάκτησιν. Ὁ Δημήτριος Παππούλιας, μαθητὴς τοῦ *Mitteis*, μετὰ τὸν ἐναρκτήριόν του λόγον καὶ θέμα: «Τὸ Ἑλληνικὸν Ἀστικὸν Δίκαιον ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἐξελίξει» χάρασσει τὰς κατευθύνσεις διὰ τὴν ἔρευναν τῆς ἐνότητος τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου ἀπὸ τῶν κλασσικῶν χρόνων καὶ μέχρι σήμερον· ἐνῶ ὁ Κων/νος Τριανταφυλλόπουλος, μετὰ τὴν φιλοσοφικὴν του κατάρτισιν καὶ τὴν βαθειὰν γνῶσιν τοῦ βυζαντινοῦ δικαίου, προωθεῖ ὄχι μόνον τὴν ἱστορικὴν ἔρευναν τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν συγχρόνων προβλημάτων τοῦ ἀστικοῦ δικαίου κατὰ τρόπον, — ὡς ἔλεγεν — ὥστε ἡ σκέψις νὰ μὴ «τροφοδοτῆται ἀπὸ τὰ ἴδια αὐτῆς κατασκευάσματα καὶ νὰ τεῖνη νὰ λησμονήσῃ τὰ συμφέροντα τοῦ πραγματικοῦ καὶ ζωντανοῦ κόσμου»· καὶ μετὰ τὴν θέσιν αὐτὴν ἀνοίγει τὸν δρόμον πρὸς νέας ὀρθὰς θεωρητικὰς κατευθύνσεις, ἰδίᾳ δὲ ὡς πρὸς τὸ λεπτὸν θέμα τῆς ἐρμηνείας τοῦ δικαίου. Ἡ ἐκλογή ἐξ ἄλλου τοῦ Γεωργίου Μπαλῆ καὶ τοῦ Γεωργίου Μαριδάκη ὡς Καθηγητῶν, ἦτο βασικῆς σημασίας διὰ τὴν Σχολὴν. Ὁ Μπαλῆς μετὰ τὴν ἐννοιολογικὴν σαφήνειαν καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς διατυπώσεως συνδέει θεωρίαν καὶ πρᾶξιν μετὰ καρποφόρα ἀποτελέσματα· ὁ δὲ Μαριδάκης, ὡς ἄξιος διάδοχος τοῦ διασήμου Γεωργίου Στρέϊτ, ὀλοκληρῶνει τὴν προσπάθειαν ἐκείνου, καὶ ἐμφανίζει ἐξαιρετικὸν ἔργον τόσον εἰς τὸν κλάδον τοῦ Ἰδιωτικοῦ Διεθνoῦς Δικαίου, ὅσον καὶ εἰς τὸ ἀστικὸν δίκαιον καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ δικαίου. Τὴν ὄλην δὲ αὐτὴν κίνησιν συμπληρῶνει ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀλεξάνδρου Σβώλου μετὰ τὸ ἔργον τοῦ ὁποίου, ἀφ' ἐνὸς καλύπτεται τὸ σημαντικὸν κενὸν τὸ ὁποῖον ἐδημιουργήθη ἐκ τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ Νικολάου Σαριπόλου, καὶ ἀφ' ἑτέρου φωτίζεται τὸ Συνταγματικὸν Δίκαιον μετὰ τὸν συσχετισμὸν τῶν εἰδικωτέρων θεσμῶν αὐτοῦ πρὸς τὰ ἱστορικὰ καὶ κοινωνικὰ δεδομένα καὶ τὴν βαθυτέραν αὐτῶν δυνάμιν. Ἡ διδασκαλία ἐξ ἄλλου τῆς Δημοσίας Οἰκονομίας ἀπὸ τὸν διάσημον Ἀνδρέαν Ἀνδρεάδην καὶ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ἀπὸ τὸν ἔμπειρον, μεθοδικὸν καὶ διεθνoῦς ἐπίσης κύριον Κυριάκον Βαρβαρέσον, ὀλοκληρῶνει τὴν νομικὴν παιδείαν τῶν φοιτητῶν, ἐνῶ ὁ Στυλιανὸς Σεφεριάδης, μετὰ τὴν κομψὴν διδασκαλίαν τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου, εὕρισκε πάντοτε τὸν τρόπον νὰ

έπισημαίνη τὴν διαρκῆ δολιότητα τῆς Τουρκίας με̄ εἰδικωτέραν ἐκδήλωσιν τὴν παραβίασιν τῶν διεθνῶν συνθηκῶν.

Πρὶν νὰ τελειώσῃ ὁμως ἡ δευτέρα πεντηκονταετία, εἶχε τὴν τύχην ἡ Σχολὴ νὰ δεχθῆ εἰς τοὺς κόλπους τῆς τὸν Παναγιώτην Κανελλόπουλον καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Τσάτσου. Μικρὰ ἤτο ἡ διάρκεια τῆς διδασκαλίας τοῦ Κανελλοπούλου εἰς τὴν Σχολήν· μεγάλη ὁμως ἡ ἐμβέλειά τῆς. Ἐθεμελίωσεν ὁ Κανελλόπουλος τὴν ἐπιστήμην τῆς Κοινωνιολογίας στὴ Χώρα μας, καὶ ποικιλοτρόπως τὴν ἐφώτισε με̄ τὰς ἀξιολόγους καὶ ἀπειραρίθμους μελέτας του· τὸ συνολικόν του δὲ ἔργον ἀποτελεῖ σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ συγχρόνου ἑλληνικοῦ πνεύματος. Μακροτέρα ἡ διάρκεια τῆς διδασκαλίας τοῦ Κ. Τσάτσου, τῆς μεγάλης αὐτῆς προσωπικότητος τῆς ἐποχῆς μας. Ἀλησμόνητα τὰ χρόνια γιὰ κείνους ποὺ εἶχαν τὴν τύχην νὰ τὸν ἀκούσουν. Καὶ μαζί με̄ τὴν διδασκαλίαν αἱ ἐξαίρετοι μελέται του ποὺ θέτουν ἀλλὰ καὶ λύουν τὰ λεπτότερα προβλήματα τόσον τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου ὅσον καὶ τῆς Νομικῆς ὡς Ἐπιστήμης. Ἐθεμελίωσεν ὁ Κ. Τσάτσος Σύστημα Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου ἐξαίρετον με̄ τὴ διαπνεύουσαν αὐτὸ ἀκατάλητον ἰδέαν τοῦ δικαίου καὶ τὴν λαμπρὰν τελολογικὴν του διάρθρωσιν, ὥστε ἡ δύναμις αὐτοῦ ὄχι μόνον ἐπηρέασε τὴν καθόλου ἑλληνικὴν νομικὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ καὶ ἀπετέλεσε καὶ θὰ ἀποτελῆ πάντοτε σταθερὰν ἀφετηρίαν διὰ τὴν διερεύνησιν τῶν δυσχερεστέρων νομικῶν προβλημάτων, τόσον τῆς Γενικῆς Θεωρίας τοῦ Δικαίου ὅσον καὶ τῆς Φιλοσοφίας αὐτοῦ.

5. Καὶ διὰ τὴν Ἱατρικὴν Σχολὴν ἡ δευτέρα πεντηκονταετία ἀποτελεῖ σημαντικὴν φάσιν. Ἡ ἄοκνος προσπάθεια τῶν πρώτων τῆς Σχολῆς Διδασκάλων, εἶχε δημιουργήσει τὸ ἀνώτερον ἐκεῖνο ἐπιστημονικὸν κλίμα, τὸ ὁποῖον ἐπέτρεψε τὴν λαμπρὰν ἐξέλιξιν καὶ τῆς Σχολῆς αὐτῆς, με̄ τὴν δημιουργηθεῖσαν ἐν τῷ μεταξὺ τεχνικὴν ὑποδομὴν κυρίως χάρις εἰς τὰς ἀνεκτιμήτους δωρεὰς τοῦ Αἰγινήτου, τοῦ Ἀρεταίου καὶ τοῦ Συγγοῦ. Διακεκριμένοι ἀλλὰ καὶ διάσημοι ἐρευνηταὶ ἀποτελοῦν μέλη αὐτῆς. Ὁ Μ. Κατσαρᾶς, ὁ Γερουλάνος, ὁ Σκλαβοῦνος, ὁ Μέρμηγκας, ὁ Κοντολέων, ὁ Ἰωακείμογλου, ὁ Δοντᾶς, ὁ Ι. Κατσαρᾶς, ὁ Φωτεινός, ὁ Λιβιεράτος, ὁ Μπένσης, ὁ Κοσμετάτος, ὁ Ἀραβαντινός, ὁ Κούζης, εἶναι μετὰ τῶν ἐκεῖνων τῶν διακεκριμένων Καθηγητῶν, ποὺ ἐδημιούργησαν μετὰ τῶν ἄλλων ἀξίων συναδέλφων των τὴν νέαν διὰ τὴν Σχολὴν ἐποχὴν.

6. Ἡ ἄνθησις ἐπίσης τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς ἀρχίζει κυρίως ἀπὸ τοῦ ἔτους 1904, ὅτε ἔπαυσε νὰ ἀποτελῆ Τμῆμα τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς καὶ ἔγινε αὐτοτελής. Ἡ ἔξαρσις τοῦ φυσιογνωστικοῦ πνεύματος ἡ ὀφειλομένη εἰς τὰ λαμπρὰ ἐπιστημονικὰ ἐπιτεύγματα, εἶχεν ἄμμεσον ἀντίκτυπον καὶ εἰς τὸν ἑλληνικὸν πανεπιστημιακὸν χῶρον. Εἰς τὸ γνωστὸν κτίριον τῆς ὁδοῦ Σόλωνος δημιουργοῦνται τὰ ἀπαραίτητα ἐργαστήρια ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ πρωτοπόρου καὶ διεθνοῦς φήμης Καθηγητοῦ Χόνδρου, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐπί-

σης διακεκριμένου Καθηγητοῦ Ἀθανασιάδου, ἐνῶ τὸ Φυσικὸν Τμῆμα διαχωρίζεται εἰς κλάδους καὶ δημιουργοῦνται νέαι ἔδραι. Τὰ ὀνόματα τῶν Μαξίμου Μητσοπούλου, Θ. Σκούφου, Κ. Κτενᾶ, Κ. Ζέγγελη καὶ ἄλλων καταλέγονται μεταξὺ τῶν διακεκριμένων καθηγητῶν. Τὸ Μαθηματικὸν ἐξ ἄλλου Τμῆμα ἀποκτᾶ νέας δυνάμεις μὲ συμμετοχὴν τῶν διακεκριμένων Καθηγητῶν Ι. Χατζιδάκι, Γ. Ρεμούνδου καὶ μετέπειτα τοῦ Π. Ζερβοῦ, ἀλλὰ μὲ μικρὰν δυστυχῶς παραμονὴν εἰς τὴν Σχολὴν τοῦ μεγάλου Ἑλληνοσ μαθηματικοῦ Κων/νου Καραθεοδωρῆ.

III

Καὶ ἐρχόμεθα εἰς τὴν τρίτην πενηκονταετίαν τὴν ὁποίαν χαρακτηρίζω «δυναμικὴν», διότι εἰς ὅλας τὰς Σχολὰς πνέει νέος δημιουργικὸς ἄνεμος.

1. Ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ συνεχίζει τὴν χριστιανικὴν πορείαν τῆς μὲ ἡρεμον σκέψιν, συμβάλλουσα τόσον εἰς τὴν ἀπάλυνσιν πνευματικῶν τινῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀντιθέσεων, ὅσον καὶ εἰς τὴν συνεργασίαν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τῶν λοιπῶν Ἐκκλησιῶν ὑπὸ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς λεγόμενης οἰκουμενικῆς κινήσεως, ἐπίσης δὲ καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ὑγιоῦς θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ἐντὸς μιᾶς εὐρύθμου ἐκκλησιαστικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς. Ἐξακολουθοῦν νὰ διδάσκουν ἐκ τῶν διακεκριμένων παλαιότερων ὁ Δ. Μπαλάνος, ὁ Γ. Σωτηρίου, ὁ Ν. Λούβαρης, ἐκ τῶν μεταγενεστέρων, ὁ Β. Βέλλας, ὁ Π. Τρεμπέλας ὁ Λ. Φιλιππίδης, ὁ Γ. Κονιδάρης, καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ Ν. Νησιώτης, τοῦ ὁποίου ὁ πρόωρος θάνατος ἦτο πλήγμα διὰ τὴν Σχολὴν.

2. Ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ συνεχίζει τὸ δημιουργικὸν τῆς ἔργον μὲ διεύρυνσιν τῶν ὁρίων τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης καὶ μὲ ἐπιτεύγματα ἀξιόλογα. Τὰ ὀνόματα τῶν Ε. Πεζοπούλου, Π. Λορεντζάτου, Καλιτσουνάκη, Ἐξαρχοπούλου, Ἀμάντου, Κουγέα, Ν. Βλάχου, Ι. Οἰκονόμου, Α. Ὁρλάνδου, Α. Κεραμοπούλου, Μαρινάτου, Κοντολέοντος, καὶ ἄλλων, κοσμοῦν τὴν Σχολὴν, ἢ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ φυτῶριον νέων ἐπιστημόνων ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ ἐξελίσσονται εἰς προσωπικότητας διεθνοῦς κύρους. Καὶ ἐνῶ μὲ τὸν τραγικὸν θάνατον τοῦ ἀλησμονήτου Συκουτρῆ χάνει ἡ Σχολὴ μίαν μεγάλην δύναμιν, ἔχει τὴν καλὴν τύχην νὰ ἔλθῃ σ' αὐτὴν ὁ Θεοδωρακόπουλος, ὁ μέγας αὐτὸς Φιλόσοφος, μὲ τὴν χριστιανικὴν του πίστιν καὶ τὸν βαθύτατον ἀνθρωπισμόν. Διδάσκει: «Δίχως τὸ δούλεμα τῶν κλασικῶν κειμένων, φιλοσοφικῶν, ἱστορικῶν καὶ λογοτεχνικῶν, δὲν θὰ κατορθώσουμε ποτὲ οὔτε φιλοσοφικὴ παιδεία νὰ ἀποκτήσουμε, οὔτε προβλήματα πνευματικῆς ζωῆς νὰ καταλάβωμε, οὔτε τὴν ἱστορικὴ μας συνείδηση νὰ ἐνδυναμώσωμε, ὥστε νὰ ἐκφράσωμε ὑψηλὰ νοήματα». Καὶ ὡς ὑμνητῆς τῆς ἐλευθερίας προσθέτει: «Ἡ Ἑλλάς δὲν ἐγνώρισε ποτὲ παραπετάσματα. Ἡ ἑλληνικὴ αὐτάρκεια δὲν ὠδήγησε ποτὲ εἰς ἀπομόνωσιν. Τοῦτο

προέρχεται από τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας, τὸ ὁποῖον ἐγεννήθη εἰς τὸν τόπον αὐτόν, ἀπὸ τὴν πεποίθησιν ὅτι εἰς τὸ πνεῦμα καὶ εἰς τὰς ἰδέας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τεθῆ κανεὶς φραγμός». Ὑπῆρξεν ὁ Θεοδωρακόπουλος ὁ ἰδρυτῆς ἐνὸς συγχρόνου ἑλληνικοῦ Φιλοσοφικοῦ Συστήματος καὶ ἐπηρέασεν ἐπωφελῶς πλείστους κλάδους τῶν κατ' ἰδίαν ἐπιστημῶν.

3. Ἡ Ἱατρικὴ ἐπίσης Σχολή, μὲ τὸν ἐπεκτεινόμενον ἐργαστηριακὸν ἐξοπλισμὸν καὶ μὲ νέας ἐπιστημονικὰς δυνάμεις, ἐγκαινιάζει νέαν δυναμικὴν πορείαν. Καθηγηταὶ μεγάλου κύρους, ὁ Χαραμῆς, ὁ Χωρέμης, ὁ Κόκκαλης, ὁ Μαλάμος, — μὲ τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ ὁποῖου ἐξέλιπε μία λαμπρὰ ἐπιστημονικὴ μορφή — ὁ Κουρέτας, ὁ Παπαμηλιτιάδης καὶ ἄλλοι, δίδουν νέαν αἴγλην εἰς τὴν Σχολήν, ὁ δὲ θάνατος τοῦ Νικολάου Λούρου — τῆς μεγάλης αὐτῆς προσωπικότητος — ἐπισφραγίζει μίαν ἀπὸ τὰς ὠραιότερας φάσεις αὐτῆς. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀποσπᾶται ἐξ' αὐτῆς τὸ ὁδοντιατρικὸν τμήμα καὶ καθίσταται αὐτοτελὴς Σχολή, ἢ ὁποία ἐπίσης ἀκολουθεῖ δημιουργικὴν πορείαν.

4. Τὸ ἔργον ἐξ ἄλλου τῆς Νομικῆς Σχολῆς συνδέεται εὐθέως μὲ τὴν ἔναρξιν ἰσχύος τῶν νέων Κωδίκων, τοῦ Ἀστικοῦ, τοῦ Ποινικοῦ, καὶ τῶν τῆς Ποινικῆς καὶ τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας, κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν ὁποίων ἡ συμβολὴ τῶν Καθηγητῶν τῆς Σχολῆς ὑπῆρξεν οὐσιώδης, ὡς ἐκ τῆς συμμετοχῆς αὐτῶν εἰς τὰς Ἐπιτροπὰς. Καὶ ἠκολούθησε τὸ δυσχερὲς ἔργον τῆς ἐρμηνείας αὐτῶν, τὸ ὁποῖον καὶ ἀπετέλεσε τὸν κύριον σκοπὸν διδασκαλίας καὶ συγγραφῆς. Ὁ Χωραφᾶς, μετὰ τὸν Ἡλιόπουλον, ἀνάγει τὴν ποινικὴν ἐπιστήμην εἰς ἐπίπεδον ζηλευτόν· ἐνῶ ὁ Γαρδίκας θεμελιώνει παρ' ἡμῖν τὸν σπουδαῖον κλάδον τῆς Ἐγκληματολογίας. Ἐξ ἄλλου ὁ Ράμμος, ὡς διάδοχος τοῦ Λιβαδά, δίδει νέαν πνοὴν εἰς τὸν κλάδον τοῦ Ἀστικοῦ Δικονομικοῦ Δικαίου μὲ τὴν ἀκάματον ἐργατικότητα καὶ τὸ τεράστιον ἐπιστημονικὸν του ἔργον. Τὸ ἀστικὸν ἐπίσης δίκαιον εὐρίσκεται εἰς χεῖρας διεθνoῦς κύρους Καθηγητῶν, οἱ ὁποῖοι παραλλήλως προωθοῦν καὶ τὴν ἔρευναν τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου. Ἡ καθολικὴ σκέψις τοῦ Ζέπου καὶ τὸ ἱστορικὸν τάλαντον τοῦ Σόντη συνδέονται μὲ τὴν ἐποχὴν αὐτήν, ἢ διδασκαλία τῶν ὁποίων, τοῦ πρώτου εἰς τὸ Ἐνοχικόν, καὶ τοῦ δευτέρου εἰς τὸ Ἐμπράγματον Δίκαιον, ἐπισφραγίζει τὴν προσωπικότητά των· νέαν δὲ πνοὴν προσδίδει ἢ διδασκαλία τοῦ Γρηγ. Κασιμάτη εἰς τὸν κλάδον τοῦ Ἐργατικοῦ Δικαίου καὶ τῆς Κοινωνικῆς Πολιτικῆς κατὰ τὴν πενταετῆ εἰς τὴν Σχολήν σημαντικὴν παρουσίαν του. Ἐξ ἄλλου εἰς τὸ ἐμπορικὸν δίκαιον ἢ διδασκαλία τοῦ Ἀναστασιάδου, ἢ προσωπικότητος τοῦ Τσιριντάνη, καὶ ἡ διεισδυτικὴ σκέψις τοῦ Ρόκα, δίδουν νέαν ᾄθησιν εἰς τὸν βασικὸν τοῦτον κλάδον τοῦ δικαίου, ἐνῶ ἡ ἀνασύστασις τῆς ἔδρας τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου δίδει τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν Μιχελάκη νὰ συνεχίσῃ τὴν διδασκαλίαν τοῦ διδασκάλου του, δι' ὀλίγον ὅμως δυστυχῶς χρόνον· διότι ἀφήνει, ἐν συνεδρίᾳ, τὴν τελευταίαν του πνοὴν εἰς τὴν Σχολήν, τὴν ὁποίαν βαθύτατα ἠγάπησε καὶ διὰ τῶν ἀξιολόγων

μελετῶν του ἐτίμησεν. Μερικαὶ καὶ μόνον αἱ σημειωθεῖσαι ἐπισημάνσεις, ἀφοῦ ὁ χρόνος δὲν ἐπιτρέπει ἐπέκτασιν.

5. Δὲν ὕστερεῖ τέλος καὶ ἡ Φυσικομαθηματικὴ Σχολή, ἡ ὁποία κατορθώνει νὰ ἐκσυγχρονισθῇ πλήρως, παρὰ τὰς οἰκονομικὰς δυσχερείας τὰς ἀσυμβιβάστους πρὸς τὴν καλπάζουσαν τεχνικὴν πρόοδον. Καὶ εἰς αὐτὴν διδάσκουν ὁ Ε. Ἐμμανουήλ, ὁ Γρ. Καραντάσης, ὁ Σπ. Γαλανός, ὁ Γ. Γεωργαλάς, ὁ Ι. Τρικαλινός, ὁ Λ. Ζέρβας καὶ ἄλλοι διακεκριμένοι ἐπιστήμονες, εἰς δὲ τὴν Μαθηματικὴν ἢ συμβολὴ τοῦ Π. Κάππου ἀποβαίνει μεγάλη.

6. Ἐπιχείρησα νὰ σκιαγραφήσω τὴν μεγάλην συμβολὴν εἰς τὴν Ἐπιστήμην τοῦ ἐορτάζοντος Ἰδρύματος καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μέχρι τοῦδε πορείας του, ἀπέφυγα δὲ νὰ ἀναφέρω διακεκριμένους καὶ διεθνοὺς κύρους Καθηγητὰς τῆς τελευταίας πεντηκονταετίας ἢ καὶ Ὑφηγητὰς ἄλλ' εἰς ἄλλα ἐν συνεχείᾳ Ἀνώτατα Ἰδρύματα διαπρέψαντας οἱ ὁποῖοι, καὶ μετὰ τὴν ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου ἀποχώρησίν των ἐξακολουθοῦν νὰ συμβάλουν διὰ τῶν πολυτίμων μελετῶν των εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἐπιστήμης καὶ εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ὑψηλῆς τοῦ Πανεπιστημίου φήμης. Πρὸς τοὺς διακεκριμένους αὐτοὺς ἐπιστήμονας στρέφεται ἐπίσης μὲ εὐγνωμοσύνην ἡ σκέψις. Ἀπέφυγα ἐπίσης νὰ ἀναφέρω — λόγω τοῦ περιωρισμένου χρόνου τῆς ὁμιλίας — τὰς νέας κατευθύνσεις τῶν Σχολῶν, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται εἰς χεῖρας ἀξιολόγων ἐπιστημόνων τῆς νέας γενεᾶς. Εἰς τὴν γενεὰν αὐτὴν ἀνήκει ἡ μεγάλη τιμὴ ἀλλὰ καὶ τὸν ἐθνικὸν καθῆκον, ὃχι μόνον νὰ διατηρήσῃ ἀλώβητον τὴν λαμπρὰν παράδοσιν τοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀνταποκριθῇ μὲ αὐταπάρνησιν καὶ ἤρεμον σκέψιν εἰς τὰς νέας φάσεις τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, ὥστε τὰ ἐπιτεύγματα νὰ εἶναι ἀξιολογὰ καὶ κατ' εὐχὴν ὑπέρτερα τῶν μέχρι τοῦδε.

IV

1. Ἐτόνισα κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ὁμιλίας μου, ὅτι ἡ πορεία τοῦ Πανεπιστημίου ἦτο παράλληλος πρὸς τὴν πορείαν τοῦ Ἑθνους. Τρία δὲ σημεῖα ἐκ τῶν πολλῶν τῆς τελευταίας πεντηκονταετίας, ὀφείλω νὰ ἐπισημάνω. Πρῶτον τὴν 28ην Ὀκτωβρίου τοῦ 1940 καὶ τὴν μετέπειτα κατοχὴν· δεύτερον τὸν ἀπελευθερωτικὸν τῶν ἀδελφῶν Κυπρίων ἀγῶνα· καὶ τρίτον τὴν σκοτεινὴν δικτατορίαν.

2. Ἦτο ἡ ἱερὴ ἐκεῖνη ἡμέρα ἐκ τῶν λαμπροτέρων τοῦ Ἑθνους. Εἶχεν ἀναγγελθῆ ὅτι τὴν 11ην πρωῒνην εἰς τὴν Μεγάλην Αἴθουσαν τῶν Τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου θὰ ἐκήρυσσεν ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως τὴν πνευματικὴν ἐπιστράτευσιν. Εἰς τὴν Αἴθουσαν καὶ ἐκεῖνοι ἐκ τῶν Καθηγητῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἀντίθεσις πρὸς τὸ τότε καθεστῶς ἦτο εἰς ὄλους γνωστὴ. Ἡ μονολεκτικὴ ἀπάντησις ποὺ εἶχε δοθῆ τα ξημεράματα στὸν ὕπουλο ἐχθρό, τὸ ἱστορικὸ «ὄχι», ἔγινε σπῖθα ψυχικῆς ἐνότητος καὶ σύμβολο τῆς νίκης· σ' αὐτὴ

τη λέξη στηρίχθηκε και τὸ Πανεπιστήμιο γὰρ τὴν πνευματικὴ ἐξόρμηση. Οἱ παλαιότεροι Καθηγηταὶ μὲ τοὺς ἐμπνευσμένους καὶ ἱστορικὰ θεμελιωμένους λόγους ἀναρριπίζουσι τὸν ἔθνικὸν παλμὸν τῶν ἀπανταχοῦ Ἑλλήνων, ἐνῶ οἱ νεώτεροι, μαζί μὲ τοὺς ἀποφοίτους τοῦ Πανεπιστημίου ἀλλὰ καὶ τοὺς φοιτητάς, εἴτε εὐρίσκονται εἰς τὸ πεδίου τῆς μάχης, εἴτε συμπληρώνουσι τὴν δύναμιν τῶν ὀρειῶν χειρουργείων διὰ νὰ δεχθοῦν τοὺς αἰμορραγοῦντας ἥρωας. Μετὰ δὲ τὴν ἐποποιίαν ἢ φρικτὴ κατοχὴ· καὶ ἡ ἐξ ἴσου ἐνδοξὸς ἀντίστασις μὲ τὴν παρουσίαν πάντοτε στελεχῶν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῶν νεωτέρων ἡρώων φοιτητῶν. Καὶ ἐπακολουθεῖ ὁ ἀπελευθερωτικὸς καὶ ἐνδοξὸς τῶν Κυπρίων ἀγών, μὲ τὰς διαδηλώσεις τῶν φοιτητῶν κατὰ τῆς ἀπανθρώπου ἀποικιοκρατίας, καὶ τὰς διακηρύξεις καὶ δραστηριότητος τῆς Συγκλήτου διὰ τὴν ἐνημέρωσιν τόσοσι τῆς διεθνούς γνώμης ὅσον καὶ τῶν πνευματικῶν Ἰδρυμάτων τῶν διαφόρων Χωρῶν. Καὶ τέλος τὸ πλῆγμα τὸ ὁποῖον δέχεται καὶ τὸ Πανεπιστήμιον ἀπὸ τὴν βάνουσον δικτατορίαν, διὰ τῆς ἀπολύσεως, ἐκτοπίσεως ἢ καὶ οἰκειοθελοῦς ἀποχωρήσεως Καθηγητῶν καὶ Ὑφηγητῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκδήλος ἀντίδρασις τῶν Σχολῶν αἱ ὁποῖαι εἰς δυσκόλους στιγμὰς σώζουσι κατὰ πλειοψηφίαν τὴν τιμὴν των. Ἐξ ἄλλου τὰ ἐπεισόδια κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1973 εἰς τὸ κτίριον τῆς ὁδοῦ Σόλωνος ἀποτελοῦν τὴν πρώτην δυναμικὴν ἐκδήλωσιν τοῦ ἀντιδικτατορικοῦ φρονήματος τῶν φοιτητῶν, καὶ σηματοδοτοῦν τὴν ἀπαρχὴν τοῦ φοιτητικοῦ κινήματος δι' ἐλευθέρως ἡμέρας.

3. Καὶ ἀνέτειλεν ἡ ἡμέρα τῆς Δημοκρατίας καὶ ἤρχισεν ἡ προσπάθεια ἀναδιαρθρώσεως τῆς Ἀνωτάτης Παιδείας.

Ἐγραφεν ὁμοῦ τὸ 1983 ὁ πάντοτε μεταξὺ μας Κων/νος Τσάτσος: «Σήμερα ὅλη ἡ παιδεία μας, ἰδίως ἡ ἀνωτάτη, περνάει μιὰ περίοδο ἀπὸ τολμηροῦς πειραματισμούς, πού ὡς τώρα δὲν βλέπω νὰ ἀποδείχθηκαν ἐπιτυχεῖς»⁶. Ἡ διαπίστωσις αὐτῆ, ἡ ὁποία ἀπέκτησε μεγαλυτέραν τώρα βαρύτητα, ἐπιβάλλει τὴν σκέψιν, ὅπως συνταχθῆ συντόμως ἡ Magna Charta τῆς Ἀνωτάτης Παιδείας ὡς ἐκπλήρωσις ἐθνικῆς ἐπιταγῆς ἀλλὰ καὶ ἱεροῦ καθήκοντος, ὥστε διὰ τῆς αὐστηρᾶς προσηλώσεως εἰς τοὺς κανόνας αὐτῆς νὰ ἐπιτευχθῆ ἡ ὁμαλὴ λειτουργία τῶν Ἀνωτάτων Ἰδρυμάτων ἐντὸς ἡρέμου κλίματος, πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ἐλευθέρως σκέψεως καὶ πραγματοποιήσιν τοῦ βασικοῦ τῶν Πανεπιστημίων σκοποῦ, τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας.

4. Τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν εἰσέρχεται εἰς τὴν τέταρτην πεντηκονταετίαν τῆς ζωῆς του μὲ τὴν μεγάλην πνευματικὴν προσφορὰν του εἰς τὸ Ἔθνος καὶ τὴν δύναμιν τῆς παρα-

6. Πρόλογος εἰς μελέτην Α. Ταλιαδούρου, Ἡ μεταρρύθμιση στὴν ἀνωτάτη ἐκπαίδευση 1974-1982 (Ἀθήνα 1983).

δόσεως, ἀλλὰ καὶ με ἐπιστημονικὰς δυνάμεις ἰκανὰς νὰ δημιουργήσουν καὶ νέαν λαμπρὰν ἐποχὴν. Αἱ εὐχαὶ τῆς Ἀκαδημίας τὸ συνοδεύουν στὴ νέα του πορεία, πὺ θὰ τὴν φωτίζη πάντοτε τοῦ Παλαμᾶ ὁ στίχος: «Τὸ ἰδανικὸ εἶναι τ' ὄνειρο πὺ πάντα τὸ βλέπουμε καὶ ποτὲ δὲν τὸ ζοῦμε μὰ καὶ νὰ τὸ βλέπουμε εἶναι σὰν νὰ τὸ ζοῦμε».